

UDK: 327(520)
Bibliid 0543-3657, 68 (2017)
God. LXVIII, br. 1166-67, str. 77-92
izvorni naučni rad
Primljen: 27.7.2017.

Sanja STANKOVIĆ¹

Pozicija Japana u Istočnoj Aziji: od regionalne sile do zavisnog balansera

SAŽETAK

U radu se analizira položaj Japana u regionu Istočne Azije, sa osvrtom na istorijski tok, od uspona do regionalne, a zatim i velike sile koja je koristila svoju moć u ostvarivanju imperijalističkih ciljeva. Takođe, rad obuhvata analizu japanske sposobnosti da povрати stari položaj u regionalnoj raspodeli moći, posle odlaska američkih upravljača 1952. godine. Poseban osvrt stavljen je na strategiju Japana da, u novim okolnostima, pre svega uzdizanju Kine kao svetske sile, održi *status quo* na Dalekom istoku.

Ključne reči: Japan, balansiranje, uspon Kine, Drugi svetski rat, ofanzivni-defanzivni realizam, hedžing.

Uvodna razmatranja

Savremena struktura odnosa u istočnoj Aziji u značajnoj meri je uslovljena rezultatom Drugog svetskog rata i pobedom komunizma u Kini i u nekoliko drugih istočno-azijskih zemalja. Odnosi Japana i Kine, kao i uloga spoljnih sila, prvenstveno SAD, i u pozadini Rusije, određuju dinamiku ukupne regionalne politike. Iako kineske vlasti preferiraju izraz „obnova“ kineskog uspona, aludirajući na slavnu istoriju države, ideja o Kini kao supersili u međunarodnoj areni nije dočekana sa oduševljenjem među azijskim državama i SAD. Od suseda, najveće podozrenje ima Japan, koji na Kinu gleda i dalje kao na zemlju u razvoju i koji teži da predupredi i u svakom slučaju balansira uspon Kine, smanjujući ugroženost.

U ovom radu je analizirana japanska politika balansiranja Kine, s osvrtom na odnose dve zemlje pre Drugog svetskog rata, radi adekvatne perspektive razumevanja savremenih odnosa ove dve države. Takođe,

¹ Autor je student na master programu „Studije mira“ na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu. Istraživački rad je sačinjen u periodu maj-jun 2017. godine.

obrađeni su bezbednosni okviri u kojima Japan deluje prema Kini, kao i ekonomski kinesko-japanski odnosi. Ponašanje Japana je sagledano iz ugla realističke škole, s posebnim akcentom na teoriju ravnoteže moći, koja ističe značaj tvrde moći države pri balansiranju sile u sponu. Proverom ovih premisa, sledi zaključak koji će obezbediti odgovor na osnovno istraživačko pitanje – da li Japan uspeva da balansira Kinu.

Imperijalni Japan i odnos prema Kini

Kako bi se razumeo kontekst savremenih odnosa Japana i Kine, koji utiču na dinamiku većeg dela kontinenta, neophodno je osvrnuti se na istorijske odnose dve države. Od svog nastanka, Japan je predstavljao jednu od vodećih država regiona Istočne Azije. Tokom 15. i 16. veka, u Japan su pristizali holandski, engleski i nemački trgovci i dolazi do ubrzanog razvoja države. U 17. veku, Japan se odlučio za politiku izolacionizma – „sakoku“, koja se, između ostalog, ogledala u zabrani pristajanja stranih brodova. Takva politika trebalo je da zaštiti japansku državu od imperijalističkih namera evropskih zemalja, koje su, pod izgovorom širenja hrišćanstva, polako kolonijalizovale japanske susede. Postojali su pojedini izuzeci, za holandske i kineske brodove, kojima je bilo dozvoljeno uplovljavanje u Nagasaki, ali pod jakim nadzorom japanske vlasti.

Početak „otvaranja“ Japana bilo je potpisivanje Sporazuma u Kanagavi, 31. marta 1854. godine, kada su Sjedinjene Američke Države, uz pretnju silom, primorale Japan da otvori svoje luke za američke brodove. Posle tog sporazuma, usledili su sporazumi sa drugim državama, sa Velikom Britanijom 1854. godine, Rusijom 1855. godine i Francuskom 1858. godine. Ti sporazumi su u narodu shvaćeni kao popuštanje zapadnim silama i polako je ojačavao pokret „Sono dōi“ (u bukvalnom prevodu znači „poštovati cara, isterati varvare“), koji se zalagao za ukidanje feudalnog sistema na čelu sa šogunima i ponovno uspostavljanje carske vlasti.² Posle građanskog rata između carskih pristalica i šogunata, na vlast je došao car Meiji, koji je 1868. godine započeo reforme koje su se odnosile na centralizovanje države (do tada bila podeljena na šogunate), donošenje Ustava i industrijalizaciju države. Kopnena vojska je bila organizovana po pruskom, mornarica po engleskom modelu, a uveden je i rezervni sastav. Do početka Rusko-japanskog rata, 99,5% mladih se obrazovalo u javnim školama.³

Te promene brzo su ojačale Japan, ali je on i dalje bio zavisn od uvoza nafte i ruda, kojima su bile bogate susedne zemlje, pre svih Kina i Koreja.

Pobedom u Prvom kinesko-japanskom ratu (1894-1895), u kome je zauzeo Koreju, Japan je počeo da širi sferu uticaja u Aziji. Zatim je usledio

² Sono dōi, Internet, https://sr.wikipedia.org/sr-el/Sono_dzoi pristupljeno 3.6.2017.

³ Ruth Benedict, *The Chrysanthemum and the Sword*, Charles E. Tuttle Com. Inc. Japan, 1993, p. 21

rat sa Rusijom, 1904. godine, u kome je Japan pobedio. Pobjeda nad evropskom silom, za šta je Rusija smatrana u to vreme, predstavlja odlučujući momenat pristupanja Japana redu velikih sila, među kojima nije bilo ni jedne neevropske države. Pod japanskom kontrolom nalazila su se ostrva Formoza (Tajvan), od 1905. južna polovina ostrva Sahalin, a 1910. godine anektirana je Koreja.

U Prvom svetskom ratu, Japan je bio deo Antante, pa je kao pobednička strana dobio nemačke kolonije u Aziji (Maršalska i Karolinška ostrva). Međutim, te nove teritorije nisu u potpunosti zadovoljile aspiracije Japana, koji je smatrao da pripada društvu velikih imperijalnih država. Iako je bio „mlada“ kolonijalna sila, Japan je želeo reviziju kolonijalnih poseda u kojoj će dobiti veći udeo.

Od Meiđi reformi, Japan je beležio pobjede u svim sukobima u kojima bi učestvovao, što je ojačalo ugled i uticaj vojske u društvu. Stvaralo se uverenje da čitava Azija predstavlja interesnu sferu Japana.

Kada je, 1929. godine, izbila svetska ekonomska kriza, potrebe za sirovinama i novim tržištima su dodatno porasle. Područja oko Pekinga i Šangaja bila su industrijski razvijena, Indokina je bila bogata kaučukom i kalajem, holandska kolonija Borneo naftom. Japan je ekonomski interes za strateškim i drugim sirovinama sagledavao u slobodnom pristupu teritorijama koje su dosežale čak do Indijskog podkontinenta.

Pred Drugi svetski rat, Japan je, 1931. godine, okupirao Južnu Mandžuriju, koja se nalazila u sastavu Kine. Okupacija nije tekla bez otpora kineske strane, pa se sukob, koji izbija 1937. godine, smatra početkom Drugog kinesko-japanskog rata, odnosno Drugog svetskog rata u Aziji. Iste godine, vojska Japana je zauzela tadašnju prestonicu Kine Nanking i za šest sedmica je izvršila masovna ubistva, silovanja i pljačke, koji su poznati kao Nankinški masakr. U Mandžuriji je bila stacionirana Jedinica 731 japanske vojske, koja je pod izgovorom prečišćavanja voda, vršila eksperimente nad kineskim stanovništvom zarad razvoja biološkog oružja. Iako su japanske trupe bile bolje opremljene i uvežbane, nedostajalo im je ljudstva da uspešno kontrolišu gusto naseljena područja i da uspostave potpunu kontrolu nad njima. Vojnički orijentisano društvo postalo je u potpunosti militarizovano, 1941. godine, kada je za premijera postavljen general Hideki Tođo, pređašnji ministar rata. Pošto je režim Šarla de Gola u Francuskoj već bio pao, premijer Tođo se nagodio sa Višijevskom vladom da Japanu preda francuske teritorije u Indokini (današnji Vijetnam, Laos i Kambodža).

Japan je, u to vreme predstavljao svojevrstni amalgam modernog i tradicionalnog: industrija je parirala najmodernijim privredama sveta, obrazovanje je bilo visoko rasprostranjeno, a nepismenost skoro da nije postojala, vojska je bila uređena i opremljena po najvišim standardima. S druge strane, tradicionalno se ogledalo u vojnom vrhu, koji je koristio svoje uspehe i ugled da se eksplicitno meša u upravljanje državom, što je u to

vreme karakterisalo totalitarne režime u Evropi, uz kult cara, kao božanske ličnosti, koja je nepogrešiva i nije podložna ikakvoj odgovornosti.

Japanski imperijalizam je bio osuđen na neuspeh, jer su trupe učestvovalе u borbama duž čitavog Pacifika, bez dovoljno energenata za višegodišnje ratne napore.⁴ Ukoliko Japan ne bi porazio neprijatelja munjevitim i iznenadnim pomorskim napadom, pojačanje vojsci je zavisilo od brzine premeštanja mornarice sa jednog ratišta na drugo. Zbog toga su, 1941. godine, SAD uvele Japanu embargo na naftu, što je predstavljao ozbiljan udarac za japansku vojsku. Takav potez je pokazao da Japan ne može da bude regionalna sila, jer njegova ekonomija ne može toliko da podupre vojne pohode, koliko to čini ekonomija SAD.

Bezbednosna politika Japana prema Kini

U međunarodnom sistemu, države poseduju ofanzivna vojna sredstva, koje koriste kao garant teritorijalne celovitosti. Realistička škola ističe da se ravnoteža snaga u stvari odnosi na ravnotežu vojnih moći država. Japan se nalazi u specifičnoj bezbednosnoj poziciji, koja je rezultat ishoda Drugog svetskog rata u Pacifiku.

Na Potsdamskoj konferenciji (17.7-2.8.1945), SSSR, SAD, Velika Britanija i Kanada su usvojile deklaraciju o uslovima kapitulacije Japana. Pre svega, odlučeno je da se sprovede lustracija onih koji su povelі Japan u agresivne imperijalističke pohode. Zatim, da će, tokom lustracije Japan biti pod vojnom okupacijom savezničkih snaga. Teritorija Japana svedena je na četiri velika ostrva (Hokaido, Honšu, Sikoku i Kjušu) uz manja ostrva. Formoza, Mandžurija i druge teritorije oduzete Kini od 1914. godine, vraćene su joj. Vojska je razoružana, a vojnici vraćeni u domovinu.⁵ Staljin nije pokazivao veće interesovanje za region Pacifika, što je ohrabrilo Trumana da taj region označi kao ekskluzivnu interesnu sferu SAD. Japanska strana nije bila upoznata sa nuklearnim arsenalom koji poseduju SAD, pa se reakcija Tokija na deklaraciju najbolje opisuje japanskom rečju mokusatsu, što znači „ubiti u tišini“, tj. da će deklaracija ubrzo otići u zaborav.⁶ Ipak, posle dva atomska napada SAD na Hirošimu i Nagasaki, Japan je potpisao kapitulaciju 2. septembra 1945. godine na američkom brodu Misuri.

Iako je posle Drugog svetskog rata Japan bio razoren, brzina oporavka pokazala je veliki potencijal ponovnog uzdizanja „zemlje izlazećeg sunca“.

⁴ Borna Bubanj, „Ulazak Japana II Svjetski rat-Ideologija i Ekonomija“, *Polemos* 2, Hrvatsko sociološko društvo, Naklada Jesenski i Turk, 1999, str. 211.

⁵ Robert H. Ferrell, „Chapter 7: The Potsdam Declaration, July 26“, Internet, http://www.endusmilitarism.org/a-bomb_decision_documentary_history.html#VII, pristupljeno 25.5.2017.

⁶ Ibid.

Na čelu saveznih okupacionih snaga bio je američki general Douglas Makartur (Douglas MacArthur). Ciljevi okupacije Japana bili su sprečavanje ponovnog izbijanja oružanih sukoba sa susedima i predupređenje uspostavljanja komunističke vlasti u Japanu (drugi cilj postao je značajan otpočinjanjem rata na Korejskom poluostrvu). Iako je car bio formalni šef države, sva vlast je *de facto* bila u rukama generala Makartura. Tako su, na primer, šefovi diplomatskih misija svoja akreditivna pisma predavali generalu, a ne caru.⁷ SAD nisu želele da Japan bude podeljen na okupacione zone, kao što je to bio slučaj sa Nemačkom, a naročito nisu želele da Rusi postave svoje trupe na teritoriji Japana.⁸ Iako Japan ni u jednom trenutku tokom i posle rata nije bio bez Vlade, premijera i cara, SAD nisu dozvolile da se bilo koja oblast političkog života Japana u potpunosti prepusti Japancima.

Važne odluke za Japan donosila je Komisija za Daleki Istok, uspostavljena u Vašingtonu, čije su članice bile Savezničke sile. SSSR je odbijao da učestvuje na sednicama Komisije, jer je smatrao da ukoliko nije zatražen stav SSSR pri postavljanju generala Makartura za Vrhovnog komandanta, uopšte nije ni potrebno da učestvuje u njenom radu. Komisiji su se kasnije, po dobijanju nezavisnosti, pridružile Burma i Pakistan. Donete odluke su najpre bile prenete vlastima SAD, potom Vrhovnom komandantu savezničkih snaga i na kraju, Vladi Japana. Pored toga što su SAD dominirale u svakom stepenu odlučivanja, postojala je mogućnost „*interim*“ odluke, koja je bila ekskluzivna za SAD, s obzirom da je Amerika jedina imala trupe na terenu.

Formalno, vlasti Japana su samostalno donosile upravljačke odluke, a faktički odluke su bile u potpunosti kontrolisane od strane SAD. Japan je bio obuzdavan od SAD, koje su imale slobodu u planu obnove i vraćanja Japana u međunarodnu zajednicu, u skladu sa spoljnopolitičkim interesima SAD. One su stvarale takav sistem koji će Japan držati obuzdanim, ali ne ozlojeđenim. Tako je u Ustavu, koji je stupio na snagu 1947. godine, a koji je pisan pod velikim uticajem Makartura, nekoliko segmenata predstavljalo potpunu novinu kako za Japance, tako i za međunarodnu zajednicu. Princip vladavine naroda je bio neshvatljiv u društvu koje je tradicionalno negovalo neupitnu pokornost Caru.⁹ Takođe, u članu 9. Ustava navedeno je:

⁷ John Gunther, *The Riddle of MacArthur, Japan, Korea and Far East*, Hamish Hamilton, London, 1951, p. 14.

⁸ Pravo na slanje trupa u Japan imale sve velike sile Saveznice, pre svih SSSR i Kina. SSSR je odbio da iskoristi pravo, ne želeći da sovjetske trupe budu podređene američkom komandantu. S druge strane, Kina je ostala po strani kada je u pitanju „obnova“ azijskog suseda na terenu, naročito jer je i dalje trajao građanski rat u Kini.

⁹ Ivona Lađevac, Ana Jović-Lazić, „Reinterpretation of Japan's Constitution“, *Major International Issues in the 21st Century from a Perspective of Japan and Europe*, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2015, p. 24

*„Iskreno težeći međunarodnom miru, zasnovanom na pravdi i poretku, Japanski narod se zauvek odriče rata kao suverenog prava nacije i pretnje silom kao načina rešavanja međunarodnih sporova. Kako bi se ostvario smisao prethodnog paragrafa, kopnene, pomorske i vazdušne snage, kao i drugi vojni potencijali, nikad neće biti održavani. Pravo države na rat neće biti priznato“.*¹⁰

Nepostojanje vojne moći u mirnodopskom stanju svrstava, prema mišljenju realističke škole međunarodnih odnosa, Japan u red država koje ne ostvaruju svoj puni suverenitet. Japan jedino može vojno da reaguje ukoliko se nađe pod direktnim napadom. Takođe, ne može da ostvaruje ni pravo kolektivne samoodbrane, garantovano članom 51. Povelje Ujedinjenih nacija:

*„Ništa u ovoj Povelji ne umanjuje urođeno pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu u slučaju oružanog napada protiv člana Ujedinjenih nacija, dok Savet bezbednosti ne preduzme mere potrebne za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti...“.*¹¹

Uslovi kapitulacije i Ustav, ostavili su Japan poprilično nesigurnim, naročito ukoliko se uzme u obzir da su susedi, kao što su Demokratska Narodna Republika Koreja, SSSR i Kina (sa kojim je i tada Japan imao nerešena teritorijalna pitanja), komunističke zemlje, a Hladni rat se zaoštavao. Tadašnji premijer Japana, Šigeru Jošida (Shigeru Yoshida), imao je tri izbora za bezbednosnu politiku države: a) da snage UN brane Japan (ova opcija je otpala videvši neefikasnost UN snaga na Korejskom poluostrvu), b) demilitarizaciju japanskih ostrva i mora oko njih i v) zaštitu SAD na osnovu sporazuma SAD-Japan.¹² Jošida je odabrao treću opciju, koja predstavlja nastavak „saradnje“ sa SAD. Tako se razvila tzv. „Jošida strategija“, koja je podrazumevala potpuno fokusiranje na ekonomiju, zarad što brže obnove države, a prepuštanje bezbednosti SAD. Ovo je bio osnovni princip spoljne politike Japana tokom Hladnog rata.

Mirovni sporazum sa Japanom, kojim je zvanično završen rat u Pacifiku, potpisan je 8. septembra 1951. godine u San Francisku; istovremeno, potpisan je Bezbednosni sporazum između Japana i SAD. Na taj način, Japan je stavio na korišćenje svoj kopneni, vazdušni i morski prostor trupama SAD, koje će ga štiti, ali samo onda kada je odbrana u nacionalnom interesu SAD. Takva odredba je ostavljala nesigurnost za Japan. Kako se Hladni rat zaoštavao, a Japan bio viđen kao pouzdani partner, nije bilo napuštanja američkih trupa, naprotiv, njihovog koncentrisanja u ovom delu Pacifika. Susedne države su

¹⁰ „The Constitution of Japan“, Internet, http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html pristupljeno 3.6.2017.

¹¹ „Povelja Ujedinjenih nacija“, Internet, http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_ci/2016-05/povelja_un_cir.pdf pristupljeno 3.6.2017.

¹² Taro Tsukimura, „Japan and the Right of Collective Self-Defense“, *Major International Issues in the 21st Century from a Perspective of Japan and Europe*, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2015, p. 17.

podržavale takvu politiku, smatrajući da prisustvo SAD garantuje pacifističko ponašanje Japana i mir u Aziji.¹³

Japansko-američki savez nije izgubio na značaju kada je završen Hladni rat. Nastavak saradnje i u posthladnoratovskom sistemu potvrdile su „Združena deklaracija o bezbednosti“ potpisana 1996, „Smernice bezbednosne saradnje“ donete 1997. i Odluka o združenom razvoju raketnog štita iz 1998. godine.¹⁴

Glavni cilj saveza je obuzdavanje kineskog uspona.¹⁵ U „Beloj knjizi“ Ministarstva odbrane Japana za 2016. godinu, kao glavni bezbednosni izazov navode se tzv. „situacije sive zone“, koje se odnose na teritorijalna pitanja, suverenitet, sukobljene pomorske interese itd. Takođe, u dokumentu se navodi da Kina svojim pomorskim akcijama narušava *status quo* u Istočnokineskom moru, kršeći međunarodno javno pravo.¹⁶ Dodatni problem za Japan predstavlja vojni budžet Kine, koji raste iz godine u godinu, a podaci nisu dostupni javnosti.

Izvor: Stockholm International Peace Research Institute¹⁷

¹³ Japan je jedina država na svetu koja je bila meta atomskog napada, nije potrebno naročito objašnjavati odbojnost naroda prema ovakvoj vrsti oružja. Ipak, iako je vlast negirala da postoji ovakvo oružje na japanskoj teritoriji, na ostrvu Okinava, SAD su, uz saglasnost premijera Satoa, skladištile bojeve glave sa nuklearnim punjenjem, još pre vraćanja ostrva pod vlast Tokija, 1972. godine. Premijer Sato je dobio Nobelovu nagradu za mir 1974. godine zbog svoja „Tri nenuklearna principa“, koja su simbolizovala proklamovanu politiku prema nuklearnom oružju.

¹⁴ Kei Koga, „The rise of China and Japan’s balancing strategy: critical junctures and policy shifts in the 2010s“, *Journal of contemporary China*, Vol. 25, Issue 101, Routledge, 2016, p. 11.

¹⁵ „Japan-U.S. Relations: Issues for Congress“, Congressional Research Service, 2016, Internet, https://www.everycrsreport.com/files/20160623_RL33436_8cc604ff074efe48994a9d18956d40649597bc40.pdf pristupljeno 22.6.2017, p. 19.

¹⁶ „Annual White Paper“, Internet, http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2016.html pristupljeno 22.6.2017.

¹⁷ Vojni budžet NR Kine, Internet, <https://www.sipri.org/databases/milex> pristupljeno 27.5.2017.

Pitanje vojnog pariranja Kini predstavlja glavni cilj Japana. Ne treba zaboraviti kvadrilateralni bezbednosni dijalog između SAD, Japana, Australije i Indije, koji je inicirao premijer Šinzo Abe (Shinzo Abe), 2007. godine, kao strateški dijalog država Azije usmerenih ka obuzdavanju vojnog i ekonomskog jačanja Kine.¹⁸ Ova ideja je opet oživela u obliku „Demokratskog bezbednosnog dijamanta“, koja okuplja Japan, Indiju i Australiju, tačnije zemlje koje su zabrinute pomorskom aktivnošću Kine. Diverzifikacija u bezbednosnim politikama se objašnjava potrebom za stvaranje novih veza sa onim državama kojima je Kina neposredni sused, iako će SAD uvek predstavljati prvog saveznika Japanu. Naime, Kina je pokazala čvrstu odlučnost kada je pitanje teritorijalnih voda u Južnokineskom moru, odbacivši presudu Međunarodnog arbitražnog suda (2016) u korist Filipina po pitanju razgraničenja. Japan strahuje da bi slično ponašanje Kina mogla da primeni i u Istočnokineskom moru, koje je strateški bitno za snabdevanje naftom i gasom.

Drugi vidovi saradnje Japana i Kine

Diplomatski odnosi Japana i Kine obnovljeni su potpisivanjem Sporazuma o miru i prijateljstvu, 1978. godine.¹⁹ U ovom mirovnom ugovoru, nigde se ne pominje krivica Japana, pitanje reparacija niti izvinjenje za učinjene zločine. Takođe, trajanje ugovora je predviđeno na deset godina, posle čega će se obnoviti, ukoliko se ne aktivira član 2, koji se odnosi na raskid Ugovora. To pokazuje da nije došlo do istinskog pomirenja i normalizacije odnosa dve države.

Naredne godine, Japan je pružao zvaničnu razvojnu pomoć, kroz programe razvoja stanovništva, tehničke saradnje i kredite, što je doprinelo razvoju ekonomske i socijalne infrastrukture Kine. Smatra se da je ta pomoć jedan vid neformalnog iskupljenja Japana Kini, zarad zločina počinjenih tokom okupacije.

Posle reforme Deng Sjaopinga (Deng Xiaoping) i uvođenjem „socijalističke kapitalističke ekonomije“, ulaganja Japana su povećana u Kini; iako je premijer Eisaku Sato (Eisaku Sato) bio oštar antikomunista, poseta predsednika Ričarda Niksona (Richard Nixon) 1972. godine, odredila je dalji tok otopljanja odnosa Tokija i Pekinga. Prema anketi kabineta premijera, u periodu od 1979. do 1988. godine preko 70% Japanaca je imalo pozitivan

¹⁸ Kvadrilateralni bezbednosni dijalog (KBD) je pokrenuo premijer Japana, Šinzo Abe, 2007. godine kao demokratski krug oko Kine. Međutim, razgovori su propali, jer je Australija smatrala da je ovakva inicijativa previše ofanzivna prema Kini i da predstavlja ozbiljnu pretnju. KBD je obuhvatao diplomatske razgovore na najvišem nivou, ali i vojne vežbe, koje se i dalje održavaju na godišnjem nivou, bez australijskog učešća.

¹⁹ „Treaty of Peace and Friendship between Japan and the People's Republic of China“, Internet, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html> pristupljeno 27.5.2017.

stav prema Kini i smatralo je drugom najbitnijom zemljom, posle SAD.²⁰ Raspoloženje naroda prema velikom susedu je znatno opalo posle incidenta na Tjenanmenskom trgu, sa 68.5% pozitivnog stava u 1988. godine, do 51.6% u 1989. godini.²¹ Privrženost kineskih vlasti drugačijem političkom i ekonomskom sistemu, oživelo je antipatije među Japancima. Međutim, Vlada Japana je nastavila sa razvojnom pomoći Kini već 1990. godine. Zbog kineskih raketnih proba u blizini Tajvanskog prolaza usledio je period prekida japanske pomoći (prema propisima za dobijanje pomoći, države su morale da dostave podatke o godišnjem vojnom budžetu i o proizvodnji oružja za masovno uništenje).

Uverena da nije promenio svoju poziciju, deklarisanu 1978. godine, Kina je sa Japanom, 1998. godine, potpisala „Združenu deklaraciju o izgradnji partnerstva i prijateljstva i saradnje za mir i razvoj“²², u kojoj se nigde ne pominju ni otvorena politička niti bezbednosna pitanja. Najbolji opis sino-japanskih odnosa je sintagma „vruća ekonomija-hladna politika“.²³ Kada je, 1997. godine, ekonomska kriza zahvatila Aziju, Japan je uvideo opasnost od usporavanja privrednog rasta regiona, pa je 1999. godine formirana saradnja ASEAN+3 (gde su Asocijaciji nacija Jugoistočne Azije pridodate tri zemlje: Kina, Republika Koreja i Japan).

Kina je zauzela mesto SAD, najvećeg trgovinskog partnera Japana 2005. godine, a Japan je drugi najveći za Kinu, posle SAD.

Narodna Republika Kina je dala veliki doprinos Šestostranim razgovorima (Kina, Japan, SAD, Rusija, Južna Koreja i Severna Koreja), koji su od izuzetne važnosti za Japan, ne samo zbog bezbednosnih pretnji, već i zbog pitanja otetih japanskih državljana.

Bilateralni odnosi Japana i Kine nisu bili najbolji početkom XXI veka. Naročito su ih opterećivali gestovi premijera Juničira Koizumija (Junichiro Koizumi), posete svetilištu Jasukuniju (gde su sahranjeni, između ostalih, i osuđeni oficiri za ratne zločine u Kini), koje nije propuštao ni jedne godine tokom svog premijerskog mandata, 2001-2006. godine. Takođe, Koizumi se bavio reformom vojnog sektora Japana: promena imena Agencije za odbranu u Ministarstvo odbrane; slanje japanskih trupa u oružani sukob van

²⁰ Cabinet Office, Government of Japan, “Public Opinion Poll: Public Opinion Poll on Diplomacy”, Internet, <http://survey.gov-online.go.jp/index-gai.html> pristupljeno 27.5.2017.

²¹ Kei Koga, “The rise of China and Japan’s balancing strategy: critical junctures and policy shifts in the 2010s”, *Journal of contemporary China*, Vol. 25, Issue 101, Routledge, 2016, p. 4

²² “Japan-China Joint Declaration on Building a Partnership of Friendship and Cooperation for Peace and Development”, Internet, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/visit98/joint.html> pristupljeno 27.5.2017.

²³ Muhammad Akbar Rusdy, Rahmat Muhamad, and Seniwati, “Japan-China Relations: Hot Economy, Cold Politics”, *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 6, No. 11, November 2016, Center for Promoting Ideas (CPI), USA, 2006, Internet, <http://www.ijssh.org/vol6/765-CH417.pdf> pristupljeno 22.6.2017., r. 881

nacionalnih granica, prvi put posle Drugog svetskog rata (rat u Iraku 2003. godine). Mnogi premijeri Japana usmeno su izražavali žaljenje zbog istorijskih nepravdi koje je japanska vojska učinila tokom okupacije, ali su njihovi postupci bili kontradiktorni jer su jasno pružali podršku nekadašnjim politikama imperijalnog Japana.

Usled pozivanja na različite principe razgraničenja međunarodnog prava (Japan se pozivao na princip ekvidistance, a Kina na princip prostiranja kontinentalnog praga (šelfa), dve države se nisu saglasile dokle se prostiru njihove ekskluzivne ekonomske zone u Istočnokineskom moru. Kako je to pitanje od interesa za obe strane, jer na dnu mora postoje velika nalazišta prirodnog gasa, ono je rešeno pregovorima. Sporazumom iz 2008. godine, dogovoreno je da se zajednički eksploatišu prirodni resursi. Ekonomija je pokazala da Tokio i Peking mogu da pronađu zajednički jezik, kao što je zajednički jezik Kina pronašla i sa SAD, zauzevši mesto Japana kao druge ekonomije sveta početkom 2011. godine.

Defanzivni/ofanzivni realizam i drugi konteksti delovanja Japana u regionu

Politika imperijalnog Japana, kao velike sile koja je težila da postane regionalni hegemon i koja je delala u tom pravcu, može se objasniti sa stanovišta obe struje realizma. Ofanzivni realisti su u pravu kada kažu da će velike sile reagovati u cilju postajanja regionalnog hegemonu, dok defanzivni daju odlično objašnjenje da je previše moći, tako i u slučaju Japana, donelo poraz u Drugom svetskom ratu; povećanje moći ne poboljšava izgleda za opstanak, već ih potkopava. Ponašanje država se ne može u potpunosti objasniti strukturom međunarodnog sistema. Deo delovanja država strukturalni realizam ne može da objasni. Potrebno je razumeti i unutrašnju dinamiku države, kao što je bio militarizam u predratnom Japanu, koji je pogurao državu u sukobe. U regionu istočne Azije, SAD i dalje predstavljaju regionalnog hegemonu, uz dolazak Kine, kao i Japana, koji ekonomski i vojno kaska. U njemu, SAD udružene sa Japanom, ekonomski i politički, znatno manjom silom, obuzdavaju Kinu.

Ofanzivni realisti tvrde da hegemonija obezbeđuje opstanak države. Ipak, ni jedna država na svetu ne može dostići položaj koji omogućava da projekciju moći vrši jednako u svakom regionu. U dvadesetom veku, Japan je bio sila koja je bila u tri za položaj regionalnog hegemonu (kao Nemačka, dva puta, i SSSR, u Evropi).

Kina nastoji da poveća jaz moći u odnosu na druge države regiona, posebno na Japan; da bude toliko jaka da ni jedna azijska država ne može da bude njen izazivač. Kada to postigne, ona bi, kao što je SAD izgurala evropske sile iz zapadne hemisfere u devetnaestom veku, izgurala SAD iz Azije. Kini, takođe, odgovara vojno što slabiji Japan, kao sused i kao okupator

iz Drugog svetskog rata. Kinu ništa ne sprečava da zauzme poziciju u Pacifiku po ugledu na delovanje SAD u Latinskoj Americi – njenom „dvorištu“.

Defanzivni realizam daje optimističniju sliku budućih događaja u Pacifičkom regionu. Naime, uspon Kine ne mora biti praćen sukobima sa drugim državama, već mirnom koegzistencijom sa SAD i sa susedima. Jaka Kina, ali bez dominacije u Aziji. To ne znači da Kina neće pokušati da poveća moć na kontinentu i da neće pokušavati da poveća svoj udeo svetskog uticaja. Spoljna politika Kine, koja podrazumeva nenametanje, čini je prihvatljivijom za druge države, jer je lakše obuzdavanje kroz kooperativne mehanizme. Veoma je važno i to što je Kina okružena nuklearnim silama (Rusija, SAD, Indija), a Japan bi lako mogao da dođe do ove vrste oružja, ukoliko se odluči za takvu bezbednosnu politiku. Koalicija tih zemalja protiv Kine, u hipotetičkom konfliktu, dovoljan je razlog za mirno delovanje Kine.

Realistička škola ističe da se odnos Japana i Kine može okarakterisati kao međusobna pretnja. Ipak, odnosi dveju države nisu samo bezbednosni, već postoji i ekonomska saradnja i približavanje dva naroda. Stoga se odnos Japana prema Kini može definisati terminom „hedžing“ (hedging). Ovaj termin je u teoriji međunarodnih odnosa preuzet iz ekonomije, gde je razvijen tokom 60-ih godina dvadesetog veka; označava skup strategija usmerenih ka izbegavanju situacija u kojima države ne mogu da se odluče između neutralnosti, balansiranja ili „uskakanja u vagon“. Kada hedžuje, država razvija takvu poziciju koja joj omogućava da ne mora da bira jednu stranu isključivo po cenu odnosa sa drugom stranom. Prema takvom tumačenju kinesko-japanskih odnosa, Japan svesno bira da ekonomski sarađuje sa Kinom, a da ne ugrozi svoju bezbednosnu privrženost SAD. Otuda se hedžing u međunarodnim odnosima može definisati kao „strategija osiguranja državnih aktera, onda kada se susreću sa nesigurnostima. Ona je usmerena na smanjenje rizika, održavanje ili povećanje slobode delovanja, diverzifikaciju strateških opcija i uticanje na preferencije drugih država. Hedžing predstavlja mešavinu povezivanja, uključivanja i balansiranja.“²⁴

Povezivanje i uključivanje su strategije koje imaju za cilj pozitivan uticaj na politiku druge države, razvijajući kooperativne odnose. Kod povezivanja, države se najčešće okreću ekonomskoj saradnji, a ona će uticati na ponašanja i u bezbednosnoj areni. Uključivanje podrazumeva pridruživanje države u usponu institucionalnom okviru, kao što su regionalne i međunarodne organizacije, kako bi normativna ograničenja smanjila mogućnost rešavanja otvorenih pitanja nasiljem. ASEAN+3 format, u Aziji, je pokušaj uključivanja Kine, kao i Japana, koji je želeo da uključivanjem bude deo institucionalnog okvira zajedno sa Kinom.

²⁴ Wang Dong, *Hedging in IR*, Internet, https://d3qi0qp55mx5f5.cloudfront.net/cpost/i/content/Wang_Dong_Hedging_in_IR.pdf pristupljeno 3.5.2017.

S druge strane, balansiranje države, kao kompetitivni odnos, koristi se da odvрати drugu državu od ekspanzionističkih ili agresivnih ponašanja, menjanja *status quo* u okruženju ili od ugrožavanja sopstvenih interesa. Balansiranje može biti unutrašnje i spoljno. Unutrašnje balansiranje obuhvata uvećanje sopstvenih vojnih sposobnosti, kao mere odbijanja potencijalne pretnje drugih država, a spoljno se odnosi na mere koje su usmerene na uspostavljanje ili obnavljanje saveza.

Relativna sposobnost i percepcija pretnje su dve glavne varijable, koje objašnjavaju modalitete u obliku i intenzitetu hedžinga (relativna sposobnost će uticati na to koji će instrumenti spoljne politike biti korišćeni, a percepcija pretnje na formiranje jačine hedžinga). Relativne sposobnosti se odnose na jaz između države u usponu i države koja hedžuje. Promene u ekonomskim i vojnim sposobnostima su glavne determinante relativnih sposobnosti; takođe, i članstvo u savezu utiče na relativne sposobnosti neke države. Vojni savez Japana i SAD smanjuje jaz između Kine i Japana. Percepcija pretnje se odnosi na viđenje države koliko pretnju predstavlja država u usponu. Kombinacija relativnih sposobnosti i percepcije pretnje određuje tvrdi ili meki hedžing. Japan se okreće tvrdom hedžingu, koji podrazumeva stavljanje akcenta na agresivne strateške instrumente, kao što je balansiranje.

Ipak, stanovište o hedžingu ima i pojedinih nedostataka. Naime, argument da se Japan ponaša kao i ostale azijske zemlje (razvijanje ekonomske saradnje sa Kinom, a vojne sa SAD), ne znači da Kina percipira Japan kao ostale azijske države, naročito zbog bilateralnih otvorenih pitanja (teritorijalne nesuglasice, različita tumačenja događaja u Drugom svetskom ratu i dr.). Pored toga, nije u potpunosti tačno da ove dve države maksimalno razvijaju ekonomske veze. Prema Izveštaju o investicijama Komisije za trgovinu i razvoj Ujedinjenih nacija za 2016. godinu, Kina svoje investicije usmerava ka zemljama u razvoju, pre svega u Africi, a kada je pitanju investiranje u razvijene zemlje, na prvom mestu se nalaze SAD. S druge strane, japanska ulaganja u kinesku privredu su bila usmerena, pre svega, u auto-industriju, s obzirom da je kinesko tržište najveće na svetu po potrošnji automobila, a zabeležen je i rast japanskih investicija u kineske finansijske proizvode (sa 33% na 40% ukupnog investicionog fonda za 2015. godinu).²⁵ Ovi podaci pokazuju da je Japan i dalje među najvećim ulagačima u kinesku privredu, što je i logično zbog geografske blizine i jeftine radne snage. S druge strane, Kina nema ovakav status u japanskoj privredi.

Ovi ekonomski odnosi ne stavljaju Japan u poseban položaj koji će efikasno uticati na ponašanja kineskih vlasti prema Japanu, kako navode pristalice hedžinga.

²⁵ "World Investment Report 2016", United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD, Internet, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf pristupljeno 10.6.2017.

Zaključak

Pozicija Japana u Aziji nije zavidna; imperijalistička prošlost i nepostojanje jasnog prihvatanja zločina tokom Drugog svetskog rata, čine da susedi ne žele čvršće veze sa Japanom, pa čak dovode i do neke vrste izolacije. Posle Drugog svetskog rata, prisustvo SAD je unelo dozu sigurnosti u japansku spoljnu politiku, ali i stavilo Japan u vazalni odnos prema SAD. Iako predstavlja treću ekonomsku silu sveta i vodeću tehnološku zemlju, to je nedovoljno za bezbednosno okruženje u kome se nalazi. Velike unutrašnje probleme Japana predstavljaju: a) vlast koju drži LDP, od osnivanja partije 1955. godine (sa kratkim pauzama 1993-94. i 2009-12. godine), na čelu sa premijerom Abeom i mnogim ministrima koji su članovi Nipon Kaidija²⁶, b) smanjivanje ljudskog potencijala – stanovništvo je sve starije, a prirodni natalitet sve niži (očekuje se da će do 2100. godine ukupan broj stanovnika, sa 127 miliona pasti na 108 miliona²⁷) i v) ustavne odredbe, koje su prepreka za vojno reagovanje na provokacije u regionu. Tokio zvanično smatra da je potrebno da, ukoliko Kina želi da bude priznata kao velika sila, zvanični Peking mora da poradi na većoj demokratizaciji i smanjenju korupcije u najvišim nivoima vlasti. Ovakvi stavovi Tokija usmereni su ka delegitimizaciji kineskih pretenzija u regionu Dalekog Istoka.

S druge strane, Kina teži da postane ekonomski vodeća svetska sila i usmerava svu svoju pažnju na SAD, uporedo, reagujući na bilo kakve obuzdavačke pokušaje Japana (kao što su združene vojne vežbe sa SAD i Filipinima). Pored toga, strategija predsednika Si Đinpinga (Xi Jinping) „Jedan pojas, jedan put“, inicirana 2013. godine, povećava kinesku meku moć sa Evroazijom multilateralno, dok u Aziji, Kina rešava otvorena pitanja bilateralno, izbegavajući uključivanje u multilateralne okvire, kojima druge države Azije žele da ojačaju svoju poziciju u odnosu na nju. Uz nedostupnost vojnog budžeta javnosti, za koji se smatra da raste svake godine, Komunističku partiju na vlasti, gde je moć koncentrisana, a procedure donošenja odluka nisu dovoljno poznate, Kina se, u međunarodnom ophođenju, vodi Deng Sjaopingovom maksimom: „Analiziraj stvari; ojačavaj naše pozicije; hvataj se u koštac sa problemima smireno; prikrivaj naše kapacitete i čekaj na naše vreme; budi skroman kad govoriš o vlastitim dometima i nikad ne ističi zahtev za liderstvom“.²⁸

²⁶ Nipon Kaidi je desničarska asocijacija, koja se zalaže za promenu Ustava, vraćanje stare slave Japanu, poništavanje „lažnih“ presuda generalima u Drugom svetskom ratu i vraćanje efektivne vlasti Caru. U Koreji i Kini, Nipon Kaidi se smatra nastavkom imperijalističkih ideja Japana, Internet, https://en.wikipedia.org/wiki/Nippon_Kaigi pristupljeno 3.6.2017.

²⁷ “World Population Prospect, Key findings & advance tables”, United Nations, 2017, Internet, https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf pristupljeno 22.6.2017., r. 31

²⁸ Zbignjev Bžezinski, „Amerika-Kina i sudbina veta“, *Politika*, Beograd, 26.7.2013, str. 28.

Opasnost od kineskog uspona Japan vidi u nejasnoći kineskih aspiracija: da li je u pitanju proklamovana mirna koegzistencija ili postoje i revizionističke namere. U ovakvoj bezbednosnoj strukturi, Japan zna da za suseda ima jaku Kinu. Savezništvo sa SAD, koje mu je omogućilo izuzetni ekonomski razvoj i dolazak na mesto druge ekonomije sveta, Japan treba da iskoristi kao zaštitu od spoljnih pretnji dok ne bude u mogućnosti da vojno ojača, toliko da može da bude „normalna“ država, ali ne i pretnja u očima suseda. Čini se da je Japanu, u bezbednosnom smislu, još uvek manji problem predstavlja ustavna zabrane stalnih oružanih snaga, a veći uverenja koja se nisu dovoljno promenila posle Drugog svetskog rata.²⁹

Bibliografija

- Akbar Rusdy, Muhammad and Muhamad Rahmat, "Japan-China Relations: 'Hot Economy, Cold Politics'", *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 6, No. 11, November 2016, Center for Promoting Ideas (CPI), USA, 2006 <http://www.ijssh.org/vol6/765-CH417.pdf>
- Benedict, Ruth, *The Chrysanthemum and the Sword*, Charles E. Tuttle Com. Inc. Japan, 1993.
- Bubanj, Borna, *Ulazak Japana u II Svjetski rat-Ideologija i Ekonomija*, Polemos 2, Hrvatsko sociološko društvo, Naklada Jesenski i Turk, 1999.
- Bžežinski, Zbignjev, „Amerika-Kina i sudbina veta“, *Politika*, Beograd, 26.7.2013.
- Gunther, John, *The Riddle of MacArthur, Japan, Korea and Far East*, Hamish Hamilton, London, 1951.
- Heginbotham Eric and Samuels Richard J., "Japan's dual Hedge", *Foreign Affairs*, Vol. 81, No. 5, September-October 2002.
- Koga, Kei, "The rise of China and Japan's balancing strategy: critical junctures and policy shifts in the 2010s", *Journal of contemporary China*, Vol. 25, Issue 101, Routledge, 2016.
- Lađevac Ivona, Jović-Lazić Ana, "Reinterpretation of Japan's Constitution", *Major International Issues in the 21st Century from a Perspective of Japan and Europe*, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2015.
- Miršajmer, Džon M., *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, 2009.

²⁹ Slučaj gen. Tamogamija, načelnika vazduhoplovstva Japanskih samoodbrambenih snaga, koji je otpušten zbog eseja kojim negira japansku agresiju tokom Drugog svetskog rata 2008. godine, u Kini je shvaćen kao pokazatelj etničkih netrpeljivosti koje su prihvaćene kao normalne u redovima japanskih oružanih snaga http://ronbun.apa.co.jp/images/pdf/2008jyusyou_saiyuusyu_english.pdf

Segal, Gerard, "The coming confrontation between China and Japan", *World Policy Journal*, Vol. 10, No. 2, Duke University

Šuljagić, Sanja, *Procesi modernizacije Japana*, Institut za političke studije, Beograd, 2009

Tsukimura, Taro, "Japan and the Right of Collective Self-Defense", *Major International Issues in the 21st Century from a Perspective of Japan and Europe*, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2015.

Waltz, Kenneth. *Theory of International Relations*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1979.

Segal, Gerard, "The coming confrontation between China and Japan", *World Policy Journal*, Vol. 10, No. 2, Duke University

Dokumenta

"Japan-U.S. Relations: Issues for Congress", Congressional Research Service, 2016 https://www.everycrsreport.com/files/20160623_RL33436_8cc604ff074efe48994a9d18956d40649597bc40.pdf

Robert H. Ferrell, "Chapter 7: The Potsdam Declaration, July 26" http://www.endusmilitarism.org/a-bomb_decision_documentary_history.html#VII

"Treaty of Peace and Friendship between Japan and the People's Republic of China" <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html>

Cabinet Office, Government of Japan „Public Opinion Poll: Public Opinion Poll on Diplomacy" <http://survey.gov-online.go.jp/index-gai.html>

"White Paper" http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2016.html

"World Population Prospect, Key findings & advance tables", United Nations, 2017 https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf

"Japan-China Joint Declaration on Building a Partnership of Friendship and Cooperation for Peace and Development" <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/visit98/joint.html>

"World Investment Report 2016", United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf

Wang Dong, Hedging in IR, https://d3qi0qp55mx5f5.cloudfront.net/cpost/i/content/Wang_Dong_Hedging_in_IR.pdf

World Investment Report 2016, United Nations Conference on Trade and Development http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>

- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
- https://sr.wikipedia.org/sr-el/Sono_džoi
- https://en.wikipedia.org/wiki/Nippon_Kaigi
- http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
- http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__ci/2016-05/povelja_un_cir.pdf
- http://ronbun.apa.co.jp/images/pdf/2008jyusyou_saiyuusyu_english.pdf
- <https://www.sipri.org/databases/milex>
- https://www.everycrsreport.com/files/20160623_RL33436_8cc604ff074efe48994a9d18956d40649597bc40.pdf

JAPAN'S POSITION IN EAST ASIA: FROM A REGIONAL FORCE TO A DEPENDENT BALANCER

ABSTRACT

The paper analyzes the position of Japan in the region of East Asia, with a reference to the historical course of time, from its rise to a regional and then to a great power, which used its capacity to achieve imperialistic goals. Also, the paper includes an analysis of the Japanese ability to regain the old position in the regional distribution of power, following the departure of the US controllers in 1952. A special consideration was given to Japan's strategy to maintain a status quo in the Far East in the new circumstances, primarily in the rise of China as a world power.

Key words: Japan, balancing, the rise of China, World War II, offensive-defensive realism, hedging